

Europas befolkning er blitt 20 prosent mindre lykkelig

Lisbet Jære

Alfredo Durante

I 2008 kollapset verdensøkonomien. Alle andre steder enn i Norge har ettervirkningene vært kolossale. Verdens Helseorganisasjon regner med psykologiske følgeefferter i Europa som kan øke dødsratene på grunn av alkohol og selvmord.

SKJEBNE?: Bildet viser en ung mann i byen Grimethorpe i England, et land der profilerte politikere påstår at det å være arbeidsledig og gå på en eller annen form for trygd går i arv. Men er det sant?

For mange mennesker er ikke finanskrisen et tilbakelagt stadium, økonomien i spesielt Sør-Europa viser ingen tegn til bedring. I Eurosonen har arbeidsledigheten økt jevnt i de siste årene, til 12,2 prosent i 2013. Aller verst er det for unge arbeidstakere. Før finanskrisen brøt ut, lå arbeidsledigheten for denne gruppen på rundt 15 prosent i EU, nå er en fjerdedel av de under 25 år arbeidsledige.

Verdens Helseorganisasjon (WHO) er bekymret for kutt i helse- og utdanningsbudsjetter i ly av krisen. Økonomiske kriser har innvirkning på psykisk helse, men psykisk helse har også innvirkning på økonomien – en nedgang på mellom tre og fire prosent av landenes BNP på grunn av lavere produktivitet, ifølge rapporten «Mental health in economic crisis» (2011), som legger til grunn at psykiske problemer av ulik grad er grunnen til at mer enn en tredjedel av befolkningen i EU lever på trygd.

WHO er bekymret for at den økonomiske krisen hardest vil ramme mennesker som allerede har lav inntekt eller er arbeidsledige og har dårlig helse. Slik som noen individer er mer utrustet for å takle økonomiske kriser, er også noen samfunn det. Rapporten peker på at de som klarer seg definitivt best, er de landene som ikke kutter i helse- og utdanningsbudsjettene, med de skandinaviske landene som positive eksempler.

Budsjettkutt av stigma

Rapporten siterer en studie fra England som viser hvordan psykiske problemer forverres med økt gjeld. En annen studie har kommet fram til at høy grad av arbeidsledighet fører til 28 prosent økning i dødsfall forårsaket av alkoholmisbruk. Rapporten peker på at i godt utbygde velferdsstater, som Finland og Sverige, så forverres ikke psykiske lidelser under økonomiske nedgangstider. Den sammenligner en studie fra Spania og Sverige fra 1980 til 2005 som ser på sammenhengen mellom selvmord og nedgangstider. I Spania sammenfaller kurvene for økonomisk krise og selvmord, men i Sverige har ikke økonomiske nedgangstider effekt på selvmordsraten. Én prosent høyere arbeidsledighet fører til 0,8 prosent økning i selvmordsraten, er gjennomsnittet i EU.

WHO anbefaler regjeringene å styrke offentlig psykiatri og psykologtjenester og opprette programmer og tiltak som stimulerer til å skape arbeidsplasser. Et annet tiltak er å øke alkoholprisene. Men psykiske problemer er fortsatt forbundet med stigmatisering i mange europeiske land, og organisasjonen tror det er en viktig forklaring på hvorfor det så lett kuttes i budsjettene til mental helse i nedgangstider.

Et nedstemt Europa

Eurofound's omfattende levekårsundersøkelse fra november 2012, «Quality of life in Europe: Impacts of the crisis», gir en pekepinn på hvordan livet til menneskene i Europa er blitt forandret med krisen. Resultatene sammenlignes med den forrige undersøkelsen, som kom i 2007 like før finanskrisen brøt ut. En tredjedel svarte at økonomien deres var blitt verre i løpet av de fem siste årene. Samtidig rapporteres det om en nedgang på 20 prosent av følelsen av lykke og optimisme i flere land.

I Spania sammenfaller kurvene for økonomisk krise og selvmord, men i Sverige har ikke økonomiske nedgangstider effekt på selvmordsraten

Siden Norge ikke er med i EU, er vi ikke med i denne undersøkelsen. Vi er et annerledesland i Europa på mange måter, først og fremst takket være oljeformuen. Norge er et av få land som ikke er blitt hardt rammet av krisen.

En rosa boble

Norge ligner en rosa boble som flyter langt i nord lykkelig uvitende om problemer med arbeidsledighet som resten av Europa sliter med. Her er mindre enn tre prosent arbeidsledige. I de siste årene har det til og med vært lønnsøkning. Det personlige forbruket fortsetter å øke, som det har gjort på hele 2000-tallet. Bilsalget i Norge var i 2012 det nest høyeste gjennom tidene, og charterreisene til utlandet økte med 11,7 % i 2012, ifølge en rapport fra Framtiden i våre hender. Vil vi klare oss som et bekymringsløst annerledesland framover? Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling (OECD) er ikke fornøyd med at Norge har det høyeste sykefraværet og høyest antall uføretrygdete blant medlemslandene. Organisasjonen er spesielt misfornøyd med hvordan Norge har håndtert de med psykiske lidelser. «Norge bør reformere velferdssystemet for å hjelpe mennesker med mentale

helseproblemer til å kunne stå i arbeidet», står det i en pressemelding i forbindelse med en rapport som kom i mars. I Norge lever 10 prosent av de i arbeidsfør alder på uføretrygd. Omtrent fire prosent er på arbeidsavklaringspenger som tar slutt i mars. Vil også de bli uføretrygdede? OECD mener det er noe galt med arbeidslivet når så mange med psykiske lidelser, også av lettere grad, står utenfor. «Det burde vært økonomiske incentiver som gjør at folk fortsetter å være i jobb. Sjenerøse trygdeordninger er en felle for mennesker med psykiske lidelser», står det i OECD-rapporten. Har Norge en trygdefelle? Om så er tilfellet, hva kan gjøres for å hjelpe folk til å komme seg ut av fella?

Vi dro til England og Spania

Det har vært kriser og arbeidsledighet også før denne finanskrisen. I England forsvant mange arbeidsplasser, spesielt i industrien, under den økonomiske krisen på 70- og 80-tallet. Vi dro til England til et gammelt gruveområde som ble rammet av masseledighet for 20 år siden, for å se på konsekvenser av langtidsledighet. I England går det rykter om at det å være arbeidsledig og gå på en eller annen form for trygd går i arv – er det sant? Eller er det andre faktorer som spiller inn? Vi har også tatt turen til Spania, et land finanskrisen har rammet spesielt hardt. En fjerdedel av befolkningen er arbeidsledige, og over halvparten av de unge. 25 millioner flere europeere kan komme til å ende i fattigdom det neste tiåret på grunn av budsjettkutt. I dag lever allerede 121 millioner som fattige. Oxfam advarer om at ulikhetene i Spania og England kan bli like høye som i Paraguay og Sør-Sudan, ifølge NTB.

UTENFOR ARBEIDSLIVET

Gjennom tre utgaver av Psykologtidsskriftet rydder vi plass til et dypdykk i arbeidsledighetens årsaker, konsekvenser – og mulige løsninger. For å få et bredest mulig bilde av tematikken har vi snakket med fagpersoner og berørte i England, Spania og Norge. Forholdene i landene er ulike, og reportasjene er ulike. Men til felles har de at de handler om mennesker som ikke er del av den produktive sektoren. De er en utgiftspost på budsjettet og betraktes av mange som en belastning på samfunnet. De står utenfor arbeidslivet.

- Utenfor arbeidslivet del 1: Europa i krise
- Utenfor arbeidslivet del 2: Norge har flest uføretrygdede
- Utenfor arbeidslivet del 3: Kan og bør flere jobbe?

PSYKISK HELSE

«En tilstand av velvære der individet realiserer sine muligheter, kan håndtere livets normale stress, kan arbeide på en fruktbar og produktiv måte og har mulighet til å bidra for samfunnet».